

Edukačné aspekty sociálnej práce Educational aspects of social work

Anna Tokárová
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Anotácia: *Edukačné aspekty sociálnej práce.* Edukačné aspekty sociálnej práce sú v tomto príspevku chápané a prezentované z dvoch perspektív: historickej aj interdisciplinárnej. Príspevok zoznamuje čitateľa so vzťahom sociálnej práce a sociálnej pedagogiky a vysvetľuje jeho vývoj v kontexte dostupnej teórie a ďalších príbuzných vedných disciplín. Príspevok zároveň poskytuje cenný prehľad prác v stredoeurópskom akademickom priestore v súvislosti so širším medzinárodným poznaním v tejto oblasti.

PEDAGOGIKA.SK, 2013, ročník 4, č. 3: 214-232

Kľúčové slová: *sociálna práca, sociálna pedagogika, sociálne štúdiá, holistická paradigma v sociálnych štúdiách.*

Educational aspects of social work. *The educational aspects of the social work are viewed and presented from two perspectives: historical and interdisciplinary. The article introduces a reader to the relationships of the social work and the social pedagogy, and also explains their evolution. Doing so, it provides an exhaustive literature review rooted in the Central European context while acknowledging the wider international development and the state of art of the knowledge in this field.*

PEDAGOGIKA.SK, 2013, Vol. 4. (No. 3: 214-232)

Key words: *social work, social pedagogy, social studies, holistic paradigm in social studies.*

V teórii sociálnej práce existujú vo väzbe na výchovu a vzdelávanie viaceré myšlienkové prúdy, ktoré sa nachádzajú medzi dvomi krajnými paradigmami: jedna zdôrazňuje, iná odmieta edukologizáciu (pedagogizáciu)¹ praktickej sociálnej práce.

---

¹ Edukácia a edukológia sú termíny, ktoré sa v poslednej dobe stále častejšie objavujú v modernej slovenskej a českej pedagogike. *Edukácia* je pojem, ktorý sa používa súbežne s pojmi výchova a vzdelávanie – na označenie ich vzájomnej prepojenosti a nedeliteľnosti. *Edukológia* (angl. educology) je termín na označenie integrovanej vedy o výchove a vzdelávaní detí, mládeže a dospelých. V posledných desaťročiach sa člení na *pedagogiku a andragogiku*. Pojmy budeme používať synonymne – edukologizácia v zmysle pedagogizácie, edukácia v zmysle výchovy a vzdelávania. Odlišovať ich budeme iba vtedy, keď si to bude vyžadovať kontext.

Paradigma zdôrazňujúca *edukologizáciu sociálnej práce* vychádza z názorov, že činnosť v sociálnej práci má v podstate výchovný a vzdelávací charakter, že v sociálnej práci je len málo činností bez výchovno-vzdelávacej intencie (zámeru). Podľa M. Mollenhauera (1966, s. 44, in Schilling, 1999, s. 113) aj „*tie činnosti v sociálnej práci, ktoré sa nedajú interpretovať ako pedagogické fenomény, pomaly miznú. Je otázne, nakoľko závažné je ich rozlišovanie. Katalóg americkej učebnice sociálnej práce uvádza len dve z pätnástich činností v sociálnej práci, v ktorých je otázny pedagogický charakter: ekonomická pomoc a pomoc starším ľuďom.*“² Rovnako Ch. Sachsse (1984, s. 284-286, in Schilling, 1999) dospel k záverom, ktoré naznačujú tendenciu k pedagogizácii sociálnej práce. Uvádza tri dôvody:

- zmenila sa klientela sociálnej práce: sociálna práca sa netýka len okrajových skupín spoločnosti (bezdomovcov, deviantov a pod.), ale všetkých ľudí spoločnosti – každý potenciálne patrí k rizikovým skupinám a je objektom preventívnej sociálnej práce;
- stále viac sa stierajú rozdiely medzi inštitúciami vzdelávania a sociálnej práce, sociálna práca stále viac preberá úlohy, ktoré pôvodne patrili vzdelávacím inštitúciam;
- metódy, princípy a opatrenia sociálnej práce sa stále viac podobajú metódam a princípom výchovy a vzdelávania – proces pedagogizácie sociálnej práce je dôsledkom zospoločenšťovania socializácie.

Podobné názory a argumenty sa pertraktujú aj v mnohých súčasných publikáciách z oblasti sociálnej práce. Je evidentné, že sociálna práca, tradičná i moderná pedagogika (edukológia) vzájomne mnohostranne súvisia, sú si *vzájomne blízke*:

- a) *historicky* – mali súbežný vývoj (v praxi i teórii);
- b) *mnohé ciele sociálnej práce* sa dosahujú prostredníctvom výchovy a vzdelávania;
- c) *jadrom mnohých činností sociálnej práce* je výchova a vzdelávanie;
- d) spoločne, ale špecifickými spôsobmi zabezpečujú **kvalifikovanú intervenciu do procesu socializácie a resocializácie človeka**.

1 Historické paralely sociálnej práce a sociálnej pedagogiky

Nadviažeme na konštatovanie, že sociálna práca a sociálna pedagogika ako vedné odbory sú si blízke historicky, že majú relatívne súbežný vývoj v teórii

---

² J. Schilling (tamtiež) dodáva, že aj pri týchto dvoch oblastiach vyvstáva problém, či sa dajú robiť bez výchovného zámeru. Ľudia vo všetkých vekových kategóriách (teda aj seniari) by sa mali naučiť zaobchádzať s finančnou podporou, prípadne byť od nej nezávislými.

a praxi. A to aj napriek tomu, že historický vývoj pedagogiky je komplexnejší, ako vývoj sociálnej práce (Mühlum, 1981; Schilling, 1999). Vyjadruje to tabuľka 1.

Tabuľka č. 1: **Historické paralely sociálnej pedagogiky a sociálnej práce** (Ondrejko, 2000, s. 183; Schilling, 1999, s. 110).

<i>Vývojová fáza</i>	<i>Sociálna práca</i>	<i>Sociálna pedagogika</i>
<i>cca do r. 1830</i>	predchodcovia, charitatívna pomoc chudobným	predchodcovia, ústavná výchova
<i>cca 1830 – 1880</i>	vývin praktických činností spojených s pomocou a starostlivosťou v 19. storočí	vývin vychovateľskej praxe v 19. storočí
<i>cca 1880 – koniec II. svet. vojny</i>	teoretické zdôvodnenie starostlivosti a profesionálna príprava sociálnych pracovníkov	teoretické základy sociálnej pedagogiky a „sociálno-pedagogické hnutie“
<i>60. – 80. roky 20. storočia</i>	moderná sociálna práca na ceste k profesionalizácii	moderná sociálna pedagogika na ceste k vede
<i>koniec 20. storočia a začiatok 21. storočia</i>	sociálna práca ako služba i ako veda, konvergencia smerom k sociálnej pedagogike	„otvorenie“ sociálnej pedagogiky ako interdisciplinárnej vedy, konvergencia smerom k sociálnej práci

Základy sociálnej pedagogiky na jednej strane súviseli s rozširovaním funkcií výchovno-vzdelávacích inštitúcií a na strane druhej sa vytvárali v celej prehistórii a histórii pedagogického a sociologického myslenia postupne – s uvedomovaním si spoločenského významu výchovy a potreby spoznať a naplňať v praxi sociálne funkcie a sociálnu podstatu výchovy. Sociálna pedagogika vznikla ako reakcia na tradičnú pedagogiku 18. a prvej polovice 19. storočia, ktorá sa takmer výlučne sústreďovala na pedagogicko-psychologické problémy vyučovania. Ako samostatná vedná disciplína vznikla a intenzívne sa rozvíjala v druhej polovici 19. storočia, kedy dochádzalo k diferenciacii pedagogických vied.

Vo vývoji skúmania sociálnej determinovanosti výchovy sa sformovali dve súbežné línie: *pedagogická a sociologická* (bližšie: Bakošová, 1993; Nezdobová, 1982; Ondrejko, 1998; Kraus, 1984; Baláž, 1981 a i.).

1. Pedagogická línia. V začiatkoch tejto línie sa z pedagogiky vyčlenila sociálna pedagogika ako samostatná disciplína, ktorej predmetom a úlohou bolo: a) analyzovať spoločenské funkcie výchovy; b) opisovať javy a problémy, ktoré vo výchove vznikali v spoločenskom prostredí a v skupinovej výchove detí a mládeže; c) dokumentovať názory, ktoré vznikli v histórii filozofického a pedagogického myslenia, spočívajúce v tvrdení, že výchova je nielen individuálne, ale aj spoločensky významný proces a fenomén.

Podnetom pre vznik a rozvoj sociálnej pedagogiky boli *praktické potreby* – predstava, myšlienka, že pomocou výchovy, vzdelávania a osvety treba riešiť sociálne problémy miest a obcí a najmä myšlienka „zaviesť“ výchovu do sta-

roslivosti o chudobných. Za zakladateľov sociálnej pedagogiky sa síce považujú pedagógovia: Švajčiar J. H. Pestalozzi a Nemeck P. Natorp, ale pojem *sociálna pedagogika* podľa J. Schillinga (1999, s. 109) oficiálne do pedagogickej terminológie zaviedol v roku 1848 K. Mager.³ V rámci charitatívnych a osvetových aktivít sa postupne vyčlenila *profesia sociálny pedagóg*. Za prvých reprezentantov tejto profesie, zameranej na pomoc a charitu, sa považujú J. Addams v USA, A. Salomonová v Nemecku, H. Radlinská v Poľsku a ďalší v iných krajinách, ktorí pochopili, že vyššia úroveň sociálneho rozvoja a spravodlivosti sa dá dosiahnuť len poznávaním a ovplyvňovaním sociálneho prostredia výchovou.

Výchova a sociálna starostlivosť sa v praxi obsahovo, ale aj postupným diferencovaním vzťahu k cieľovým skupinám v priebehu času ďalej špecializovali, rozvíjali, a tým aj vzdľaľovali (Schilling, 1999, s. 143). Vzdľaľovali sa aj novovznikajúce teórie súvisiace s týmito činnosťami, postupne sa vydifferentovali aj pojmy na označenie povolání: *sociálny pedagóg* a *sociálny pracovník*.⁴ Popri termíne *sociálna pedagogika* sa postupne, najskôr samostatne a neskôr ako synonymum, začal používať termín *sociálna práca*, a to tak v nemecky, ako aj (zriedkavejšie) v anglicky hovoriacich, niektorých slovanských a ďalších krajinách.

2. Výsledkom **sociologickej línie** vo vývoji poznatkov o sociálnych súvislostiach starostlivosti o mládež, vzdelávania učiteľov a ďalších sociálnych súvislostí výchovy je *sociológia výchovy*. Ako vedná disciplína sa historicky ideovo vyvinula zo sociálnej pedagogiky a zo sociológie,⁵ ktorá od počiatkov svojho vzniku bola pre sociálnu pedagogiku zdrojom poznatkov, nového pojmového aparátu a vedeckovýskumných metód, vhodných na výskum prostredia výchovy. Sociológia výchovy paradigmaticky (svojím predmetom, metódami

³ Počiatky sociálnej pedagogiky sú v českej pedagogike spájané s Gustávom Adolfom Lindnerom a v slovenskej s Jurajom Čečetkom a Antonom Jurovským.

⁴ „Sociálna pedagogika ako označenie povolania mala svojho predchodcu vo vzdelávaní učiteliek pre materské školy a s ním spojennej výučbe pracovníčok pre mládež. Vzdelávanie pracovníčok pre mládež bolo nadstavbovým odborom (1911), ktorý mohli učiteľky v materskej škôlke absolvovať po troch odpracovaných rokoch“ (Schilling, 1999, s. 109). Pojem **sociálny pracovník** bol použitý v roku 1918 na označenie povolania, ktorého podstatou bola *starostlivosť*. Sociálna práca ako označenie povolania pochádza najmä z feministického hnutia, keď sociálna ženská škola v Berlíne pod vedením Alice Salomonovej (1908) vzdelávala opatrovatelky sociálnej starostlivosti. Pojem **sociálna práca** bol prvýkrát použitý v roku 1925 na označenie verejného programu zakladajúceho *Cech sociálnej práce* ako združenie mužov a žien z mládežníckych hnutí. Od roku 1929 sa už prakticky hovorí o profesionálnych sociálnych pracovníkoch.

⁵ Sociológia ako veda o spoločnosti (lat. „societas“ = spoločnosť, gr. „logos“ = veda, slovo) vznikla v 19. storočí ako výsledok snahy porozumieť spoločnosti a podstate spoločenských problémov človeka.

a systémom poznatkov) patrí do systému aplikovaných sociologických disciplín. Nachádza sa v širokom medzivednom pásme – na rozhraní pedagogických a sociologických vied.

Predmetom sociológie výchovy je skúmať výchovu v širokých sociálnych súvislostiach, analyzovať vzájomnú determináciu vo vzťahoch medzi výchovou, vzdelávaním a spoločnosťou. Pre sociológiu výchovy a vzdelávania je charakteristická heterogénnosť – veľká šírka výskumných tém, čo súvisí s pestrosťou a množstvom vzťahov, ktoré existujú v realite vzťahov spoločenského života a výchovy.

Spoločným priestorom vedeckého záujmu sociálnej pedagogiky a sociológie výchovy sú sociálne javy, ktoré podmieňujú vývojové zmeny (žiaduce i nežiaduce) v živote jednotlivca, skupín a spoločnosti ako celku. Sociálna pedagogika a sociológia výchovy sa však odlišujú zorným uhlom, ktorý uplatňujú pri skúmaní svojho referenčného rámca – výseku sociálnej reality (bližšie: Kowalski, 1974; Tokárová – Nezdobová, 1982, 1989; Kraus, 1978; Rabušicová, 1991; Gogová, Kročková, Kurincová, 1995; Ondrejko, 1998 a i.).

Výskum v sociológii výchovy plní vo vzťahu k praxi sociálnej práce diagnostickú a exploratívnu funkciu tým, že je zameraný na poznávanie a vysvetľovanie sociologických zákonitostí pedagogickej determinácie sociálno-patologických javov (*na makro- a mezo- úrovni* spoločenskej štruktúry a života, ako je chudoba, nezamestnanosť, delikvencia, násilie a pod.) a ich súvislostí s výchovou a vzdelávaním.

Sociológia výchovy sa vyprofilovala ako štruktúrovaná veda s relatívne samostatnými disciplínami; z aspektu veku sa vnútorne člení na sociológiu výchovy detí a mládeže, sociológiu výchovy a vzdelávania dospelých.

2 Predmet sociálnej pedagogiky v súčasnosti

Predmet sociálnej pedagogiky sa v *súčasnosti* poníma rôzne, napríklad niektorí autori chápu sociálnu pedagogiku (bližšie: Bakošová, 1994; J. Průcha, 1997, 2000):

- ako *pedagogiku prostredia*, disciplínu, ktorá analyzuje sociálne podmienky výchovy, popisuje výchovné prostredia a metódy uľahčujúce *socializáciu* osobnosti (R. Wroczyński, O. Baláž, M. Přadka, S. Klapilová, Z. Braňki)⁶;

---

⁶ Napr. O. Baláž (1991, s. 60) sociálnu pedagogiku charakterizuje ako pedagogickú disciplínu, ktorá rieši vzťahy výchovy a spoločnosti, podieľa sa na vymedzovaní cieľov výchovy, skúma výchovné aspekty socializačných procesov a prispieva k utváraniu a rozvoju osobnosti vo výchovno-vzdelávacom procese v rodine, v škole a vo voľnom čase, v záujmovej a pracovnej činnosti. Jej poznatky napomáhajú k priebehu identifikačných a adaptačných procesov, k aktívnej účasti jedinca na živote spoločnosti, pri

- ako disciplínu, ktorá sa zaoberá najmä *výchovnými problémami*, analýzou ich sociálnej determinácie *na mikro- a mezo- úrovni* – teda výchovnými problémami v malých skupinách a inštitúciách priameho kontaktu s jedincom (školy, záujmové združenia a pod.), procesmi sociálnej prevencie, socializácie, akulturácie, sociálnej terapie a resocializácie (H. Hupertz a E. Schnizler), J. Gabura, V. Labáth, E. Kratochvílová, B. Kraus, J. Włoddek-Chronowska, J. Jedlička, J. Kořa)⁷;
- ako disciplínu, ktorá skúma filozoficko-právne pozadie výchovy človeka – otázky filozofie, koncepcie výchovy a ich správne zabezpečenie v praxi, otázky zmyslu života, filozofie výchovy (J. Lukas, L. J. Mees, M. Cipro);
- ako disciplínu, ktorá chápe výchovu ako pomoc všetkým vekovým kategóriám, ako celoživotný proces komplexného a pozitívneho formovania osobnosti (J. Schilling, B. Suchodolski, T. Aleksander);
- a i.

Problematika predmetu a poslania sociálnej práce je predmetom intenzívnych odborných diskusií na vedeckých konferenciách a seminároch a na stránkach odborných publikácií. Možno z nich vyvodit' tieto konštatovania:

Predmetom sociálnej pedagogiky je skúmať a regulovať odchýlky v sociálnom vývoji a správaní jednotlivca a skupín. *Úlohou* sociálnej pedagogiky je analyzovať a riadiť proces výchovy a prípravy jednotlivca pre jednotlivé typy sociálnych prostredí (so špecifickými črtami: regionálnymi, ekologickými, ekonomickými, zdravotnými, morálnymi a pod.). *Skúma*, ako prostredníctvom výchovy predchádzať alebo riešiť už vzniknuté, spoločensky nežiaduce problémy, napr. v prostredí rodiny, komunity, obce a pod. Primárnou úlohou a predmetom sociálnej pedagogiky je preventívna činnosť a obnovovanie sociálnej kohézie prostredníctvom pedagogickej terapie.

Z hľadiska metodologických odlišností alebo príbuzností sa koncepcie riešiace vzťah sociálnej práce a sociálnej pedagogiky rozdeľujú na teórie: diferenciacné, identifikačné a konvergenčné (bližšie: Ondrejko, 2000, s. 182).

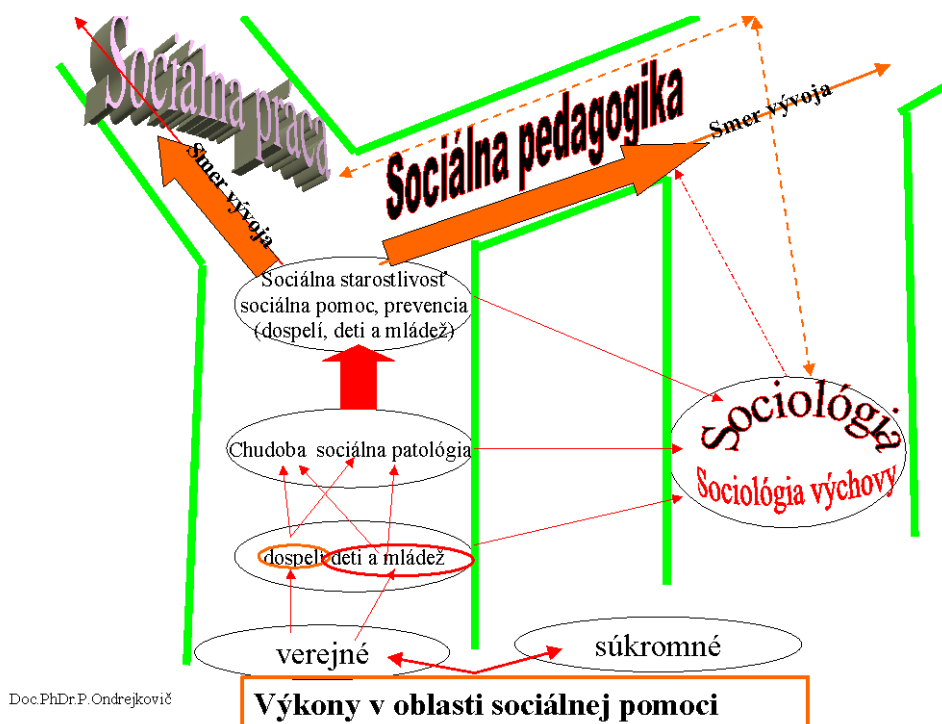
- V *diferenciačných teóriách* prevláda snaha o diferenciaciu sociálnej práce a sociálnej pedagogiky, čo je charakteristické najmä pre anglicky hovoriace krajiny. Zástancovia rozdielneho zamerania sociálnej pedagogiky a sociálnej práce upozorňujú na odlišné historické korene a na divergentný vývin sociálnej práce a sociálnej pedagogiky v súčasnosti (obr. 1).

---

výchovnom zvládnutí uzlových životných situácií, napr. pri prechode do školy, na jednotlivé školské stupne, pri začleňovaní sa do práce.

⁷ Oblasť prevencie sociálno-patologických javov je priestorom spoločných záujmov sociálnej pedagogiky a pedagogiky voľného času. Pedagogika voľného času sa zaoberá skúmaním významu a funkcií voľného času ako času oddychu a rekreácie, regenerácie psychických a fyzických síl (bližšie: Kratochvílová, 2001; Plávková, 1999).

- V *identifikačných teóriách* prevláda prístup stotožňujúci sociálnu prácu a sociálnu pedagogiku. Je príznačný pre nemecky hovoriace krajiny Európy, kde sa používa nový termín sociálna pedagogika/ sociálna práca (Sozialpädagogik/Sozialarbeit, v skratke SP/SA). Niektorí autori zastávajú názor, že dnes nejednotlivý rozdiel medzi sociálnou prácou a sociálnou pedagogikou.
- V *konvergenčných teóriách* autori akceptujú autonómnosť sociálnej práce a sociálnej pedagogiky, zdôrazňujú spoluprácu a postupné zblížovanie sociálnej práce a sociálnej pedagogiky. Teórie konvergenencie sociálnej práce a sociálnej pedagogiky predstavujú súčasne neutrálne pásmo, nachádzajúce

sa medzi prívržencami diferenciačných a identifikačných teórií.

Obrázok 1: **Divergentný vývoj sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a sociológie výchovy** (Ondrejkoivič, 2000).

V transformujúcich sa krajinách bývalého socializmu možno tiež odlišiť viaceré teoretické koncepcie ponímania vzťahu sociálna pedagogika – sociálna práca i sociálnych funkcií týchto disciplín.

V Poľsku, kde má sociálna práca ako praktická odborná činnosť najdlhšiu tradíciu, sa teória sociálnej práce od počiatkov historického vývoja rozvíja na báze sociálnej pedagogiky. Sociálna pedagogika ako *vedný odbor sa považuje za metodologickú základňu sociálnej práce*, pričom prevencia a výchova sa považuje za významný činiteľ sociálnej práce. Aj tu však existujú viaceré prúdy vnímania tohto vzťahu (bližšie: Nowaková, 1999, s. 43-55).

Na jednej strane sa zdôrazňuje pragmatické zameranie a na strane druhej – teoretická funkcia sociálnej pedagogiky. Napr. Mazurkiewicz (1993, s. 69-88) považuje sociálnu pedagogiku za praktickú vedu najmä preto, lebo predmetom jej výskumu je prax, praktická činnosť smeruje k zmene praxe, k hľadaniu metód „ako to môže byť ináč“, k tvorbe vzorov a modelov konania, k určovaniu sociálnej diagnózy a i. Na rozdiel od uvedeného pragmatizmu E. Marynowicz-Hetka (1996, s. 71) chápe poslanie sociálnej pedagogiky širšie: *sociálna pedagogika poskytuje sociálnej práci ako jej aplikačnej sfére metodologickú orientáciu v troch oblastiach*:

1. v rozvíjaní teórie sociálnej práce – v duchu vývojovej koncepcie človeka (vývoj a výchova ako spoločensky podmienený proces, ktorý je spätý nielen s rôznymi ohrozeniami, ale aj možnosťami pomoci v prostredí);
2. vo výskumnej činnosti – sústreďuje sa na opis sociálneho prostredia, vyhodnocovania (merania) jeho vybavenosti a zmien, ktoré nastávajú vplyvom praktických zásahov (výchovou, vzdelávaním, poradenstvom, pomocou, starostlivosťou);
3. pri formovaní praxe – účasťou na vzdelávaní a príprave pracovníkov pre oblasť sociálnej práce, vytyčovanie profilujúcich cieľov odborného vzdelávania, otázky profesionalizácie, zmyslu a etiky sociálnej práce.

Názorová hladina v **českej a slovenskej sociálnej práci a sociálnej pedagogike** sa v súčasnosti dotvára: usporiadajú sa vedecké konferencie a semináre, na ktorých sa riešia uvedené teoreticko-metodologické otázky vzťahu sociálna práca a sociálna pedagogika. Z analýzy odbornej literatúry je zrejmé, že sa vyprofilovali všetky uvedené názorové prúdy, pričom dochádza k dvom tendenciám:

1. Tendencia k integrácii sociálnej práce a sociálnej pedagogiky do jedného širokého *kmeňového odboru – sociálne štúdie (Social Studies, Sozialwesen)* (Sekot, 2000, s. 90). Doteraz je najvýraznejšia v rámci uvedených konvergenčných teórií v Anglicku a v Nemecku, ale aj na univerzitách v Čechách a na Slovensku⁸, kde vznikajú samostatné fakulty alebo inštitúty sociálnych štúdií, umožňujúce transdisciplinárny výskum a štúdium uvedených sociálnych problémov.

---

⁸ Napríklad na Univerzite v Hradci Králové, na Masarykovej univerzite v Brne a i.

Je predpoklad, že do rámca sociálnych štúdií sa postupne včlenia niektoré z ďalších relatívne samostatných vedných disciplín, ako je sociálna andragogika, feminizmus, rodové štúdie (gender studies), sociálna geragogika a ďalšie disciplíny z oblasti vied o človeku a spoločnosti. Mnohé z nich sa ako vedecké disciplíny *ešte len etablujú* a so sociálnou prácou ich spája záujem o analýzu sociálnych aspektov kvality života cieľových skupín sociálnej práce, záujem o optimalizáciu sociálnych podmienok a profesionálne usmerňovanie rozvoja ich ľudského potenciálu (bližšie: *Kvalita života v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*, 2001; *Kvalita života v kontextoch globalizácie a výkonovej spoločnosti*, 2001).

2. Tendencia uplatňovať **zreteľ na vek** – nielen vo výchove a vzdelávaní, ale aj v sociálnej práci. Vo vedách o výchove, resp. v poňatí sociálnej pedagogiky dochádza *k diferenciacii predmetu skúmania a objektu edukácie podľa veku: detí a mládeže (v sociálnej pedagogike) a dospelých (v sociálnej andragogike)*. Táto tendencia súvisí s explóziou poznatkov o sociálnych aspektoch výchovy a s rozvojom študijného a vedného odboru andragogika na niektorých fakultách⁹ slovenských a českých univerzít (bližšie: Tokárová, 1999, s. 39-40; Perhács, 1999).

Vek je významným diferenciačným činiteľom v praxi výchovy, vzdelávania i sociálnej práce. S vekom súvisí sociálna situácia, charakter sociálnych problémov jedinca i skupín, ale tiež možnosti a obmedzenia potenciálnych riešení. Od veku sa odvodzujú ciele, obsah, formy a metódy *sociálnej i pedagogickej práce*. Ukazuje sa potreba viac ako doteraz:

- vo vedách o výchove **odlišovať sociálnu pedagogiku a sociálnu andragogiku**, chápať ich ako disciplíny, ktoré na báze pedagogickej a andragogickej metodológie a metodiky integrujú a rozvíjajú poznatky vied o človeku a spoločnosti a so zreteľom na vek a sociálne situácie človeka zaoberajú sa špecifickými možnosťami efektívneho *edukačného, preventívneho, terapeutického a reedukačného pôsobenia* na deti, mládež a dospelých,
- uplatňovať **zreteľ na vek** ako diferenciačný aspekt
- a) pri tvorbe teoretických základov sociálnej práce – **v sociálnej práci** ako multidisciplinárnej vede **odlišovať teóriu a metodiku sociálnej práce s deťmi a mládežou a teóriu a metodiku sociálnej práce s dospelými**;

---

⁹ Napríklad na Katedre andragogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, na Katedre vzdelávania dospelých a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, na Katedre andragogiky a personálneho riadení Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, na Katedre sociologie a andragogiky Filozofickej fakulty Palackého univerzity v Olomouci, ale aj na Vojenskej akadémii v Liptovskom Mikuláši, na Fakulte humanitných a prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

b) v procese profesionalizácie a špecializácie profesionálnych sociálnych pracovníkov.

Uvedená tendencia k diferenciacii nie je v rozpore so skutočnosťou, že v praxi skupinovej a komunitnej sociálnej práce (napr. s rodinou) sú objektom (klientmi) všetky vekové kategórie (deti, mládež i dospelí). Vznik a rozvoj praktických zručností a schopností *diferencovaného prístupu* profesionálnych sociálnych (pedagogických, andragogických) pracovníkov *k veku klientov* by mal prebiehať nielen v praxi, ale najmä v ďalšom (profesijnom) vzdelávaní (sčasti aj profesionálnej príprave) – v prepojení poznatkov z oblasti všeobecnej sociálnej práce so špecializáciou na rôzne typy rizikových a sociálne znevýhodnených skupín.

3 Sociálna andragogika a sociálna práca

Sociálna andragogika je jednou z disciplín andragogiky,¹⁰ vedy o výchove a vzdelávaní dospelých, ktorej predmetom sú – *dospelí ako subjekty* sociálnej práce. Š. Švec (1998, s. 39) ju nazýva *edukatívna sociálna práca*, ktorej predmetom je edukačné a resocializačné pôsobenie na dospelých¹¹.

Sociálna andragogika je zameraná na teóriu a metodiku výchovy a vzdelávania dospelého človeka v rôznych oblastiach sociálnej práce. Predmetom sociálnej andragogiky je skúmať a riadiť výchovu a vzdelávanie dospelých ako prostriedok riešenia sociálnych problémov *klientov* a zvyšovania kvalifikácie *sociálnych pracovníkov*.

Okrem sociálnej andragogiky sa v andragogike vyčleňuje *profesijná andragogika*, zameraná na ďalšie odborné vzdelávanie dospelých (vzdelávanie re-kvalifikačné, personálny manažment, starostlivosť o rozvoj ľudských zdrojov v podnikoch a organizáciách, poradenstvo v profesijnej kariére a pod.) a *kultúrna andragogika*, zameraná na voľnočasové aktivity, kultúrno-výchovnú

---

¹⁰ Anér, andros (z gr. muž, v prenesenom význame človek, agógos, vedúci) – veda o výchove a vzdelávaní dospelých (s názvami v anglicky hovoriacich krajinách *adult education* a v nemecky hovoriacich krajinách *Erwachsenenbildung*), ktorej základy siahajú ku konci 19. storočia, ale z pedagogických vied sa (ako *pedagogika dospelých*) vyčlenila autonómna disciplína až v druhej polovici 20. storočia. Sociálna práca ako oblasť praxe sa postupne stala časťou jej predmetu skúmania.

¹¹ Je zameraná na *teóriu a prax* sociálno-výchovnej starostlivosti a výchovno-vzdelávacej činnosti pracovníkov úradov práce, sociálnych kurátorov a pracovníkov v oblasti penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti (zameranej na osoby vo výkone a po výkone väzenského trestu), charitatívnych aktivistov zameraných na programové organizovanie rozvojových, rekreačných a iných voľnočasových a edukatívnych činností v domovoch dôchodcov, ústavoch sociálnej pomoci a pod. a iných odborníkov, ktorí sa zaoberajú vzdelávaním dospelých.

činnosť a záujmové vzdelávanie, občianske vzdelávanie (bližšie: Prusáková, 1996, s. 28, Jochmann, 1994, s. 15-19; Perhács 2000, s. 150-154). Východiskom uvedeného vnútorného členenia andragogiky ako vedy sú tie základné oblasti života dospelého človeka, kde je najviac *vystavovaný zmenám*, kde hľadá životnú orientáciu, spôsoby ďalšieho utvárania, sebazdokonaľovania a sociálnej pomoci.

Sociálna andragogika je *pre sociálneho pracovníka* (sociálneho andragóga) zdrojom odborných poznatkov o formách, metódach a princípoch kvalifikovaného a efektívneho uplatňovania rôznych vzdelávacích, výchovných a terapeutických techník pri integrácii jedincov do spoločnosti a pri riešení problémov, ktoré nastávajú v procese adaptácie dospelých jednotlivcov i skupín na meniace sa sociálno-ekonomické podmienky (bližšie: Perhács, 1999, 2000).

V rámci andragogiky, resp. súbežne s rozvojom sociálnej andragogiky, sa *postupne konštituuju* viaceré disciplíny, ktoré majú bezprostredný vzťah k teórii i praxi sociálnej práce s dospelými, napr.:

- **Sociálne poradenstvo pre dospelých** – teória a metodika poradenstva riešením *sociálnych problémov dospelých klientov*: zameraná na pomoc pri orientácii jedinca v zložitých spoločenských podmienkach a zvládaní negatívneho dopadu sociálnych problémov na jeho osobnosť a rodinu.
- **Edukačné poradenstvo pre dospelých** – teória a metodika poradenstva v oblasti efektívneho štúdia, plánovania ďalšieho vzdelávania a profesijnej kariéry: zameraná napr. na pomoc pri voľbe kurzu, odboru či špecializácie štúdia, pri riešení študijných a výučbových problémov, na poradenstvo pre andragogických praktikov a i.).¹²
- **Sociálny manažment** – teória a metodika personálneho riadenia, efektívneho prednášania a komunikácie s klientmi sociálnej práce (bližšie: Prusáková, 2000; Frk, Kredátus, 2002).
- **Geragogika** – teória a metodika výchovy a vzdelávania seniorov, osôb v tzv. treťom veku (bližšie: Čornaničová, 1998).
- **Resocializačná (špeciálna) andragogika** – teória a metodika výchovy, vzdelávania a poradenstva pre dospelých so *špeciálnymi edukačnými potrebami* – pre zmyslovo, telesne a mentálne postihnutých, zdravotne, sociálne a kultúrne znevýhodnených a pre iné kategórie osôb *špeciálnej edukácie*, napr. nevidomí, dlhodobo hospitalizovaní, rekvalifikovaní po úraze, drogovovo závislí, delikventní, nezamestnaní, prisťahovaní z cudziny a pod.

---

¹² Nevyhnutnosť efektívnej teórie a metodiky sebazvedávania a edukačného poradenstva pre dospelých vzrastá s fenoménom nezamestnanosti a potrebami rekvalifikácie (bližšie: Petřková, 2000; Švec, 2002; Greger a kol. in Prusáková, 2001).

4 Vzťah sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a sociálnej andragogiky

Vzájomný vzťah sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a sociálnej andragogiky vyplýva z praktických potrieb: na jednej strane z nevyhnutnosti špecializovať proces vedeckého poznania v uvedených oblastiach a na strane druhej z nevyhnutnosti diferencovane uplatňovať špecializované poznatky pri komplexnom riešení individuálnych a spoločenských problémov.

Z hľadiska metodológie je ich **spoločným znakom**: 1) *vedecký pragmatizmus* – orientácia vedeckého výskumu na *aktuálne praktické problémy jednotlivca a spoločnosti*; 2) *nielen vzájomná interdisciplinarita* – vzájomná otvorenosť a citlivosť na teoretické a praktické postupy, ale aj ich *individuálne špecifická väzba* na poznatky iných vied, ktoré im napomáhajú pri hľadaní efektívnych foriem a metód.

Pedagogika (ako veda o výchove a vzdelávaní detí a mládeže) a andragogika (ako veda o výchove a vzdelávaní dospelých) sa síce predmetom skúmania zameriavajú na *odlišné vekové skupiny*, ale *intervenciu do procesu socializácie* (Ondrejko, 2001, s. 431) ponímajú, spolu so sociálnou prácou, **jednotne**, t. j.:

- ako *celoživotný proces* začleňovania sa jednotlivca a skupín do spoločnosti;
- nielen ako úzko ponímané *výchovné intencionálne pôsobenie*, ale aj ako *intervenciu do sociálnych problémov jednotlivca*;
- ako *angažovanú intervenciu do sociálneho prostredia*, vrátane sociálno-patologických javov.

Z hľadiska uvedenej väzby na prax a vedné odbory sa sociálna práca od sociálnej pedagogiky i sociálnej andragogiky *odlišuje*:

- Kým sociálna práca ako vedný odbor i oblasť činnosti vychádza predovšetkým zo *sociálnej politiky* (vrátane politiky zamestnanosti, ekonomickej politiky a i.), sociálna pedagogika i sociálna andragogika a ich špecifické aktivity vychádzajú z *politiky výchovy a vzdelávania*, pričom samozrejme jestvuje i väzba medzi sociálnou politikou a politikou výchovy a vzdelávania. Každá z uvedených disciplín pôsobí na poli viacerých oblastí života spoločnosti, avšak *intenzita a možnosti realizácie* ich zámerov (intencií) na jednotlivých poliach *je rôzna* (bližšie: P. Ondrejko, 2000; Mühlum, 1981; Schilling, 1999).
- Kým sociálna pedagogika a sociálna andragogika majú svoje pevné bázové ukotvenie vo vedách o výchove (pedagogike a andragogike) a ich interdisciplinarita nepreniká hlboko do iných vied, pre multidisciplinárnu kooperáciu sociálnej práce je charakteristická väzba na široký diapazón vedných disciplín a hlboký prienik (a tým aj závislosť od nich). Táto spolupráca a závislosť sociálnej práce ako vedy vyplýva z *multifaktoriálnej*

a synergetickej¹³ podmienenosti podstaty praktických problémov v sociálnych javoch a z nevyhnutnosti rozpoznať v tejto podstate možnosti špecifických a zvláštnych riešení v praxi.

Výrazom uvedených špecifik sociálnej práce ako vedy je **paradigma holistického¹⁴ a systemického chápania sociálnej práce**, ktorá sa zdôrazňuje v modernej teórii sociálnej práce a uplatňuje v profesionálne vysokokvalifikovanej práci sociálnych pracovníkov:

- s dôrazom na *komplexnosť a systémovosť* príčin, prejavov a dôsledkov individuálnych a sociálnych problémov;
- so zameraním na *podporu sociálnych zmien a preventívnu sociálnu prácu, ofenzívnosťou¹⁵ voči prejavom dysfunkčných prvkov* v spoločenskom živote, prostredníctvom aktívnej intervencie do procesu socializácie jedinca, s dôrazom na špecifické formy a metódy výchovy a vzdelávania detí, mládeže a dospelých;
- *včasným riešením problémov prostredníctvom kvalifikovaného poradenstva, terapie a rôznych druhov pomoci* v sociálne kolíznych situáciách;
- *aktivizáciou a prepojením osobnostného a tímového potenciálu* „silných“ a „slabých“ jedincov a skupín (v politickej a charitatívnej činnosti), najmä *mobilizáciou zostatkového potenciálu* individuálne a sociálne slabších jedincov a skupín (aj inštitúcií);
- *riešením priorit* a postupným prekonávaním existujúcich prekážok, nepravosti a nespravodlivosti v spoločnosti;

---

¹³ Synergetika (synergia, gr. spolupôsobenie, spolupráca) je veda, ktorá študuje synergetické aspekty reality, univerzálne vlastnosti usporiadania, funkčnosti a rozvoja veľkých systémov, hľadá všeobecné pravidlá tvorby nových kvalít a pochopenia synergetickej komplexnosti.

¹⁴ Holistický prístup vo všeobecnej metodológii spočíva v akceptovaní celostnosti, v zdôrazňovaní priority celku nad časťami, princípu, že javy a udalosti sú zviazané do komplexnej, vzájomne sa podmieňujúcej siete vzťahov.

¹⁵ V tomto zmysle P. Ondrejko (2000, 2001) hovorí o paradigme defenzívnej a ofenzívnej sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. *Paradigma defenzívnej sociálnej pedagogiky a sociálnej práce* redukuje sociálnu prácu na pomoc „odkázaným“ a vykazuje sociálnu prácu i sociálnu pedagogiku do roly „hasiča“, ako mechanizmu odstraňovania *symptómov* vzniknutých spoločenských škôd... *Paradigma ofenzívnej sociálnej práce a sociálnej pedagogiky* vychádza z poňatia, že sociálna práca ako činnosť nie je výlučne sociálnou službou, ani výlučne výchovnou prácou, ale obsahuje spravidla viac ako výchovu. Súčasne je aj realizáciou sociálnej politiky a súčasťou sociálnej pomoci a starostlivosti.

- *zdokonaľovaním (optimalizáciou) sociálnej a hospodárskej politiky, využívaním existujúcich sociálnych služieb a prostriedkov.*¹⁶

Záverom zrekapitulujme, že komplexnosť, rôznorodosť a **multidimenzionálnosť sociálnej práce** je determinovaná rôznorodosťou a komplexnosťou sociálnych problémov jednotlivcov a skupín, ktoré sú predmetom práce sociálneho pracovníka a ďalších pomáhajúcich profesií. Komplexnosť a mnohostrannosť sociálnych problémov vyžaduje spoluprácu, kooperáciu, ale aj vymedzenie kompetenčných hraníc vedných disciplín i príslušných pomáhajúcich profesií. Sociálny pracovník musí pracovať v tíme, a to na báze spolupráce a partnerstva s odborníkmi iných odborov – právnikmi, psychológmi, sociológmi, ekonómami. *Pochopenie zákonitostí sociálnej práce preto vyžaduje, aby poznatkový systém sociálneho pracovníka sa odvíjal od moderného multidisciplinárneho/transdisciplinárneho poňatia teórie sociálnej práce.*

LITERATÚRA

- Aktuální problémy sociální pedagogiky.* 1998. Zborník príspevků ze semináře konaného 17. února 1998. Brno : Paido.
- BAKOŠOVÁ, Z. 1993. Renesancia sociálnej pedagogiky. *Pedagogická revue*, 45, č. 5-6, s. 296-305.
- BAKOŠOVÁ, Z. 1994. *Sociálna pedagogika. Vybrané problémy.* Bratislava : FF UK.
- BAKOŠOVÁ, Z. 2000. Sociálna pedagogika ako študijný odbor. *Pedagogická revue*, 52, č. 4.
- BALÁŽ, O. 1981. *Sociálne aspekty výchovy.* Bratislava : Veda.
- BALÁŽ, O. 1991. Sociálna pedagogika – problémy a perspektívy. *Pedagogická revue*, 43, č. 8, s. 606-618.
- BAKERM, R. L. 1991. *Social Work Dictionary.* Washington : NASW.
- BERNASCONI, S. S., 2001. Przedmiot pracy socjalnej – rozwój podejść teoretycznych w ujęciu porównawczym. In: *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania.* (Eds. Marynowicz-Hetka, E. – Wagner, A. – Piekarski, J.). Katowice : Śląsk, Wydawnictwo Naukowe, 2001, s. 40-62.
- BILASOVÁ, V. 1999: *Epistemológia v zrkadle historickej reflexie.* Prešov : ManaCon.
- BILASOVÁ, V. 2000. Epistemologický rámec vzťahu filozofie a vedy v dejinách. In: SISÁKOVÁ, O. (ed.) *Veda vo filozofickej reflexii I.* Prešov : FF PU.
- ČORNANIČOVÁ, R. 1998. *Edukácia seniorov.* Bratislava: Univerzita Komenského.
- DOČKAL, V., BRONIŠOVÁ, S. 1998. Sociálna práca včera a dnes. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1998, č. 3.
- DUNOVSKÝ, J. a kol. 1999. *Sociální pediatrie.* Praha : Grada.
- Edukacja dorosłych. Teoria i praktyka w okresie przemian.* 2000. (Ed.: J. Saran). Lublin : Wydawnictwo UMCS.

¹⁶ Bližšie o ďalších variantoch paradigiem a axiologických aspektoch v sociálnej práci: Navrátil, 1998; Strieženec 2001, 1999; Marynowicz-Hetka, Piekarski, Wagner, in: *Profesje społeczne*, 2001; Ondrejko, 2001).

- FRK, V., KREDÁTUS, J. 2002. *Komunikácia v personálnej a sociálnej práci. Kapitoly o efektívnej sociálnej komunikácii a vedení tímov*. Prešov : Cuper.
- GLEICK, J., 1996. *Chaos. Vznik nové vedy*. Praha : Ando Publishing.
- GREGER, F. B, KRAUS, L., MÖLLENBECK, R., SCHMIDT, M, TÖLLE, U., 2001. Poradenstvo v oblasti vzdelávania v Spolkovej republike Nemecko. In: Prusáková, V. (ed): *Vzdelávanie dospelých v pôsobnosti miest a obcí*. Bratislava : STIMUL, s. 93-102.
- HENDL, J. *Úvod do kvalitatívneho výskumu*. Praha : Karolinum.
- HRADEČNÁ, M. a kol. 1998. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha : Pedagogická fakulta UK.
- HRONCOVÁ, J. 1996. *Sociológia výchovy*. Banská Bystrica: PF UMB.
- HRONCOVÁ, J. 1999. Analýza vzťahu sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. *Pedagogická revue*, 51, č. 3, s. 241-246.
- HRONCOVÁ, J, HUDECOVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Žilina : Inštitút priemyselnej výchovy.
- HUBÍK, S. 1999. *Sociologie vědení*. Praha : Slon.
- JEDLIČKA, J., KOŤA, J., 1998. *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně pedagogických jevů dětí a mládeže*. Praha : Karolinum.
- JUSKO, P. 1999. Dimenzie sociálnej práce. *Práca a sociálna politika*, 7, č. 12.
- JUSKO, P. 2000. Cieľové skupiny sociálnej práce. *Práca a sociálna politika*, 8, č. 7-8
- KLAPILOVÁ, S. 1996. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc, UP.
- KNOTOVÁ, D. 1999. Sociální pedagogika v České republice. In: *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. 2. – 3. 2. 2000 v Bratislave. (Ed.: Z. Bakošová). Bratislava : FF UK, s. 71-77.
- KOWALSKI, S. 1974. *Socjologia wychowania w zarysie*. Warszawa : PWN.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E. 2001: Pedagogika voľného času, sociálna pedagogika a sociálna práca. *Pedagogická revue*, 53, č. 5.
- KRAUS, B. a kol. 1984. *Sociologie výchovy*. Hradec Králové : Pedagogická fakulta.
- KRAUS, B. 1999. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové : Gaudeamus.
- KREBS, V., ŽIŽKOVÁ, J. 1993. *Základy sociální politiky*. Praha : VŠE.
- KRÜGER, H. H., RAUSENBACH, Th. (Hrsg.). 1994. *Erziehungswissenschaft. Die Disziplin am Beginn einer neuen Epoche*. München, Weinheim : Juventa.
- KUHN, T. 1962. *The structure of Scientific Revolutions*. Chicago : University of Chicago Press.
- Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých. 2001*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. a 3. apríla 2001 na FF PU v Prešove. (Eds. J. Kredátus a A. Tokárová). Prešov: FF PU.
- Kvalita života v sociálnych kontextoch globalizácie a výkonovej spoločnosti. 2001*. Zborník príspevkov zo slovensko-poľskej vedeckej konferencie konanej v dňoch 26. – 28. apríla 2000 v Kežmarských Žľaboch. (Eds. A. Tokárová, E. Marynowicz-Hetka). Prešov : FF PU.
- MARYNOWICZ-HETKA, E. 1996: Pedagogika społeczna i praca socjalna – implikacje. In: *Výchova a vzdelávanie v procese spoločenských zmien*. Zborník z medziná-

- rodnej konferencie 27. – 28. 4. 1994 v Malom Lipníku. AFPhUS, Humanistický zborník I. (Ed: A. Tokárová). Prešov : FF UPJŠ.
- MATLÁK, J. 1996. *Právo sociálneho zabezpečenia v historickom, súčasnom a európskom kontexte*. Bratislava : PF UK.
- MATULAY, S., MATULAYOVÁ, T. 1998. *Sociálna práca. (Vybrané kapitoly)*. Nitra : UKF.
- MATULAYOVÁ, T. 2000. *Sociálna práca*. In: Hroncová, J., Hudecová, A., Matulayová, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Žilina : Inštitút priemyselnej výchovy, s. 168-266.
- MAZURKIEWICZ, E. 1993. Walory praktyczności pedagogiki społecznej. In: *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*. (Eds: T. Pilch, I. Lepalczyk). Warszawa. Uniwersytet Warszawski.
- MEIGHAM, R., BARTON, L., WALKER, S. 1983. *Sociologia edukacji*. Toruń : Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- MIHINA, F. 1996. Formovanie modernej európskej racionality. In: *Slovenia and Europe (volume II)*. (Ed: V. Bilasová). Brusel – Prešov : FF PU.
- MOLLENHAUER, K. 1966. Was heisst „Sozialpädagogik“. In: Mollenhauer, K. (Hrsg.). *Zur Bestimmung von Sozialpädagogik und Sozialarbeit in der Gegenwart*. Weinheim : Beltz Verlag.
- MÜHLPACHR, P. 2000. Sociální práce jako dimenze učitelské profese. In: *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. 2. – 3. 2. 2000 v Bratislave. (Ed.: Z. Bakošová). Bratislava : FFUK, s. 268-272.
- MÜHLUM, A. 1981: Sozialpädagogik und Sozialarbeit. In: Hrsg.: *Deutscher Verein für Sozialpädagogik und private Fürsorge*. Frankfurt : Einverlag.
- NAVRÁTIL, P. 1998. *Sociální práce jako sociální konstrukce*. *Sociologický časopis*, 34, č. 1.
- NEZDOBOVÁ, A. 1982. *Úvod do sociológie výchovy*. Prešov : UPJŠ.
- NEZDOBOVÁ, A. – TOKÁROVÁ, A. 1989. *Kapitoly zo sociológie výchovy a vzdelávania dospelých*. Prešov : FF UPJŠ.
- NIEMEYR, Ch. 1998. *Klasiker der Sozialpädagogik. Einführung in die Theoriegeschichte einer Wissenschaft*. Weinheim, München : Juventa.
- NOVOTNÁ, V., SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1992. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha : Univerzita Karlova.
- NOWAKOVÁ, A. 1999. Sociální pedagogika v Polsku. In: *Aktuální problémy sociální pedagogiky*. Zborník príspevků ze semináře konaného 17. února 1998. Brno : MU, s. 43-55.
- ONDREJKOVIČ, P. 1997. Ofenzívnosť v sociálnej práci zameranej na mládež. *Práca a sociálna politika*, 5, č. 10.
- ONDREJKOVIČ, P. 1997. *Socializácia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže*. Bratislava : Veda, SAV.
- ONDREJKOVIČ, P. 1998. Vzťahy sociológie výchovy a pedagogiky. *Pedagogická revue*, 50, č. 4.
- ONDREJKOVIČ, P. 1999. Sociálna pedagogika a sociálna práca. *Práca a sociálna politika*, 7, č. 5.

- ONDREJKOVIČ, P. 2000. Príspevok k otázkam vzťahov sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. *Pedagogika*, 50, č. 2.
- Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*. 1993. (Eds: T. Pilch, I. Lepalczyk). Warszawa : Uniwersytet Warszawski.
- Pedagogika społeczna jako dyscyplina akademicka. Stan a perspektywy*. 1998. (Eds.: E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, E. Cyrańska). Łódź : WUL, Warszawa : WSZP ZNP.
- PERHÁCS, J. 1999. Sociálna andragogika a jej vzťah k sociálnej práci. In: *Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*. II. diel. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 24. a 25. novembra 1998 v Prešove. (Ed. A. Tokárová). Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- PERHÁCS, J. 2000. Sociálna andragogika – vedná oblasť andragogiky. In: *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. 2. – 3. 2. 2000 v Bratislave. (Ed.: Z. Bakošová). Bratislava : FFUK, s. 150-154.
- PÉTIOVÁ, M., VIRČÍKOVÁ, G. 1996: *Situačná analýza postavenia mládeže v Slovenskej republike*. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva.
- PETRUSEK, M. 1994. *Sociologické školy, sméry a paradigmatá*. Praha : Slon.
- PETŘKOVÁ, A. 2000. *Psychologické základy vzdělávání dospělých*. Olomouc : Andragogé – Centrum otevřeného a distančního vzdělávání Univerzity Palackého.
- PLÁVKOVÁ, J. a kol. 1999. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál.
- PRIGOGINE, I., STENGERSOVÁ, I. 2001. *Rád z chaosu*. Praha : Mladá fronta.
- PRUSÁKOVÁ, V. 1996: Andragogika – súčasný stav a perspektívy vývoja na Slovensku. *Pedagogická revue*, 48, č. 3-4.
- PRŮCHA, J. 1997: *Moderní pedagogika. Věda o edukačních procesech*. Praha : Portál.
- PRŮCHA, J. 1997. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia pedagogiky*. Praha : Portál.
- PUHL, R. (Hrsg.) 1996: *Sozialarbeitswissenschaft. Neue Chancen für theoriegeleitete Soziale Arbeit*. Weinheim, München : Juventa.
- RAUSENBACH, Th. (Hrsg.) 1998. *Sozialpädagogische Forschung. Gegenstand und Funktionen, Berichte und Methoden*. Weinheim, München : Juventa.
- ROSSELL, T. 2001. Europejski wymiar kształcenia do profesji społecznych – analizy i propozycje (Doświadczenia i koncepcje pracy socjalnej na przykładzie Hiszpanii). In: *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania*. (Eds. Marynowicz-Hetka, E. – Wagner, A. – Piekarski, J.) Katowice : Śląsk, Wydawnictwo Naukowe, 2001, s. 189-210.
- ŘEZNÍČEK, I. 1997. *Metody sociální práce*. Praha : Slon.
- SACHSSE, Ch. 1984. Die pädagogisierung der Gessellschaft und die Professionalisierung der Sozialarbeit. In: Müller, S. (Hrsg): *Handlungskompetenzen in Sozialarbeit/Socialpädagogik II*. Bielefeld : AJZ Druck & Verlag.
- SALUTOWICZ, P. 2001. O akademizacji pracy społecznej w Niemczech – krytyczna ocena istniejącego stanu. In: *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania*. (Eds. Marynowicz-Hetka, E. – Wagner, A. – Piekarski, J.) Katowice : Śląsk, Wydawnictwo Naukowe, s. 277-304.
- SEKOT, J. 2000. Sledování vývojových trendů sociální pedagogiky ve skupinách alternativních povolání. In: *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. (Ed.:

- Z. Bakošová). Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. 2. – 3. 2. 2000 v Bratislave. Bratislava : FFUK, s. 89-98.
- SCHILLING, J. 1999. *Sociálna práca*. Trnava : SAP.
- SISÁKOVÁ, O. (ed.) 2000: *Veda vo filozofickej reflexii*. Prešov : FF PU.
- Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých*. II. diel. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 24. a 25. novembra 1998 v Prešove. (Ed. A. Tokárová). Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- Sociálna práca a ľudské práva*. 1997. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou v Prešove 14. 11. 1996. (Ed. A. Tokárová) Prešov : FF PU.
- Soziale Professionen für ein Soziales Europa*. 1998. (Eds. F. W. Seibel, W. Lorenz). Frankfurt/M. : Verlag für Interkulturelle Kommunikation.
- STRAUS, A. – CORBINOVÁ, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky zakotvené teorie*. Brno : Sdružení podané ruce, Boskovice : Nakladatelství Albert Boskovice.
- STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálního pracovníka*. Trnava : AD.
- STRIEŽENEC, Š. 1999. *Úvod do sociální práce*. Trnava : AD.
- STRIEŽENEC, Š. 2000. Vzťah sociálnej práce a sociálnej pedagogiky. In: *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. 2. – 3. 2. 2000 v Bratislave. (Ed.: Z. Bakošová). Bratislava : FFUK.
- Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. 2. – 3. 2. 2000 v Bratislave. (Ed.: Z. Bakošová). Bratislava : FFUK.
- ŠÍMA, R. 1996. *Sociálna teória a sociálna politika*. Žilina : Poradca.
- ŠVEC, Š. 1995. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava : IRIS.
- ŠVEC, Š. a kol. 1998. *Metodológia vied o výchove. Kvantitatívno-scientistické a kvalitatívno-humanitné prístupy*. Bratislava : IRIS.
- Terapia pedagogiczna*. 1991. (Ed.: J. Włodek-Chronowska). Kraków : Uniwersytet Jagielloński.
- TOKÁROVÁ, A. a kol. 2000. *Kapitoly zo sociálnej práce*. Prešov : AKCENT PRINT.
- TOKÁROVÁ, A. 1999: Sociálna pedagogika a jej vzťah k príbuzným teoretickým koncepciám a k praxi. In: *Aktuální problémy sociální pedagogiky*. 1998. Zborník príspevků ze semináře konaného 17. února 1998. Brno : Paido, s. 35-42.
- TOMEŠ, I. 1996. *Sociální politika, její vývoj a teorie*. Praha : Socioklub.
- Velký sociologický slovník*. 1996. Praha : Karolinum.
- VIŠŇOVSKÝ, E. 1998. *Teória výchovy*. Banská Bystrica : PF UMB.
- Výchova a vzdelávanie dospelých: andragogika. Terminologický a výkladový slovník*. 2000. (Eds.: V. Hotár, P. Paška, J. Perhács). Bratislava : SPN.
- Vzdelávací standardy v sociální práci pro středoškolský, vyšší odborný a vysokoškolský stupeň vzdělání*. 1997. (Ed. I. Tomeš). Praha : Socioklub.
- WAGNER, A. Praca socjalna jako dyscyplina nauk społecznych – kilka uwag metodologicznych. In: *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania*.

- (Eds. Marynowicz-Hetka, E. – Wagner, A. – Piekarski, J.) Katowice : Śląsk, Wydawnictwo Naukowe, 2001, s. 31-39.
- WALLERSTEIN, I. 1998. *Kam směřují sociální vědy. Zpráva Gulbenkianovy komise o restrukturalizaci sociálních věd.* Praha : Slon.
- Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych.* 1992. (Ed. T. Wujk). Warszawa : PWN.
- WROCZYŃSKI, R. 1968: *Sociálna pedagogika.* Bratislava : SPN.
- ŽBIRKOVÁ, V. 1999. Dejiny sociálnej pedagogiky v príprave sociálnych pedagógov a pracovníkov sociálnej práce. In: *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku.* Zborník referátov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 2. 2. – 3. 2. 2000 v Bratislave (Ed. Z. Bakošová). Bratislava : UK 2000, s. 53-60.
- ŽILOVÁ, A. 1999. Sociálna práca ako vedný odbor. *Práca a sociálna politika*, 7, č. 1-2.
- ŽILOVÁ, A. 2000. *Kapitoly z teórie sociálnej práce I.* Žilina : EDIS.